

Yttrande från sakägare Fjärdhundraland ekonomisk förening, gällande planerad 400 kV-ledning mellan Munga och Hamra

Fjärdhundraland ekonomisk förening

769622-7417

info@fjardhundraland.se • www.fjardhundraland.se

Diarienummer SvK 2021/589.

Bakgrund

Fjärdhundraland är en besöksdestination som 2022 har cirka 160 medlemmar i fyra län och nio kommuner, organiserade i en ekonomisk förening¹. Kärnan och ursprunget för destinationen är området Fjärdhundra–Örsundsbro, med Örsundaån som centrum. Namnet är taget från det medeltida folklandet med samma namn som omfattade områdena runt Örsundaån och Enköpingsåsen, från Färnebofjärden i norr till Birka i söder².

Fjärdhundraland är ett väletablerat turismområde, som bildades 2011. 2019 tilldelades de Sveriges största utmärkelse inom besöksnäringen, Stora Turismpriset³. Den sammanlagda omsättningen var 2021 cirka 150 miljoner kronor, antalet besökare 540 000, 15 500 var antalet gästnätter och sysselsatta 250 personer.

Destinationen har utvecklats kraftigt under de senaste åren, och prognosen visar på en fortsatt ökning, vilket innebär att det antal sysselsatta som påverkas av kraftledningen är ytterligare betydligt större. De ekonomiska värdena som påverkas bara under ledningens första få år är stora – för att inte tala om under dess livslängd.

¹ [https://sv.wikipedia.org/wiki/Fj%C3%A4rdhundraland_\(turismomr%C3%A5de\)](https://sv.wikipedia.org/wiki/Fj%C3%A4rdhundraland_(turismomr%C3%A5de))

² <https://sv.wikipedia.org/wiki/Fj%C3%A4rdhundaland>

³ <https://tillvaxtverket.se/amnesomraden/turism-och-besoksnaring/stora-turismpriset/stora-turismpriset-2019.html>

Det enda förslag Svenska Kraftnät presenterat i detta avgränsningssamråd ingriper på ett markant sätt i miljöer och verksamheter som är centrala för Fjärdhundraland som besöksområde. Vi kommer här att peka på några exempel på platser som är extra känsliga, men utöver dem så är generellt den öppna landskapsbilden runt Örsundaåns dalgång och Enköpingsåsen Fjärdhundralands basala kärnvärden, med en mångtusenårig historia och kulturell tradition i botten.

Det är stora värden som står på spel, både kulturellt och ekonomiskt, som Svenska Kraftnät eller deltagande i myndighetsdialogen inte tagit hänsyn till i sitt förarbete.

Ett bygge av en kraftledning i direkt anslutning till det allra mest historiskt laddade området Örsundaåns dalgång i hela dess sträckning ser vi som mycket negativt för besöksnäringen och som ett direkt ingrepp i Fjärdhundralands kärnvärden och varumärke. De kulturhistoriska miljöer och öppna odlingslandskap destinationen bygger på behöver bevaras.

Exempel på känsliga lokaliseringar

Här följer några exempel på områden där ledningen påverkar besöksnäringen i området negativt. Eftersom Fjärdhundraland i grunden bygger på kulturhistoriska värden tar vi också upp dessa. Delar av sträckningen berör riksintressena för kulturmiljövård Fjärdhundrabygden och Örsundaåns dalgång, men vi vill påpeka att även de delar som inte är inom avgränsningarna för riksintresse är del av samma sammanhållna kulturmiljöer. Man skadar alltså riksintresset även genom att skada miljön strax utanför.

Örsundaåns dalgång Nysätra – Landsberga gård – Alstasjön

Kraftledningen är planerad att passera över Örsundaåns dalgång i en mycket känslig del av riksintresset, vilket innebär en mycket stor påverkan både på det historiska kulturlandskapet och på besöksområdet Fjärdhundraland. Detta landskap är speciellt, i och med att det idag med blotta ögat kan läsas och förstås, som den historiska farled som var centrum i folklandet Fjädrundaland. Detta används aktivt i dag av Fjärdhundraland, som besöksattraktion⁴.

Idag är stråket Salnecke slott–Örsundsbro–Alsta Trädgårdar–Resta gård–Landsberga gård–Skuggans café det moderna Fjärdhundralands mest välbesökta kaféområde med uppskattningsvis 100 000 besökare per år. Dessa besökare åker långsamt från ställe till ställe, och landskapet och utsikterna är en viktiga delar av attraktionen.

⁴ Baksidan Magasin Fjärdhundraland 2021.

Svenska kraftnät nämner riksintresset Örsundaåns dalgång och byggnadsminnet Landsberga i sitt underlag för avgränsningssamrådet – men gör den här bedömningen:

Dock bedöms inte en ny ledning innebära att kulturhistoriska samband i landskapet bryts utan endast påverkas negativt då en ny modern infrastruktur kommer dominera i ett av riksintressets mer perifera landskapsrum.⁵

Detta ”perfiera landskapsrum” är alltså:

- En sällsynt, historisk, avläsbar landskapsmiljö som visar hur de vikingatida och medeltida farlederna och jordbruket samspelade. Därav är miljön ett skyddat riksintresse.
- Centrum i Fjärdhundralands landsbygdsturismområde. Den vad gäller besökarantal mest framgångsrika delen ligger just där Svenska kraftnät planerat sin dragning – från Nysätra/Hammarby via Högby till Hamra med ett antal framgångsrika kaféer och gårdsbutiker, inkl Landsberga gård, där många tusen besökare varje år njuter av den utsikt det öppna landskapet erbjuder.
- Huvudpunkt i den berättelse Fjärdhundraland för ut till svenska och utländska besökare som är intresserad av svensk kulturhistoria och vikingatida historia. Området också planerat att vara lokalisering för framtida projekt runt det vikingatida kulturarvet för dessa målgrupper.
- Sträckning för Fjärdhundralandsleden, cykelturism mellan Fjärdhundra och Örsundsbro. Landskapet och de medeltida vägarna är attraktionen.

En dragning som innebär att kraftledningen korsar Örsundaån är mycket olämplig ur kulturhistorisk och besökarekonomisk synvinkel.

Hammarby

Historisk radby och en underskön dalgång. Vägen används mycket av Fjärdhundralands besökare som långsam, vacker väg mellan medlemmar i Örsundaåns/Alsta kaféområde och företag i norra delen. Den är också populär som cykelväg som knyter Fjärdhundralandsleden till Sverigeleden. Kraftledningen påverkar också direkt en medlem som enligt egen utsago om kraftledningen dras på den mark de tänkt utnyttja kommer att avstå från sina planer på besöksverksamhet.

Skattmansöans dalgång vid Torstuna

Dragningen över Enköpingsåsen, nära gravhögen i Torstuna och mycket nära Härledgården, och vidare över det öppna jordsburkslandskapet i Skattmansöans dalgång förändrar landskapsbilden kraftigt. Härledgården är en ursprunglig historisk gård som nu används som hembygdsgård och besöksmål. Även flera av Fjärdhundralands medlemmar och deras

⁵ Sid 42: Avgränsningssamråd, PLANERAD TRANSMISSIONSNÄTSFÖRBINDELSE MELLAN MUNGA OCH HAMRA, April 2022. <https://www.svk.se/siteassets/2.utveckling-av-kraftsystemet/transmissionsnatet/utbyggnadsprojekt/munga-hamra/avgransningssamrad-munga-hamra.pdf>

besöksverksamhet påverkas, liksom lantbruk. Exploateringen kommer att minska deras möjlighet att bedriva verksamhet med det öppna landskapet som attraktion, och minska Fjärdhundralands möjlighet att fortsätta utvecklas med det svenska kulturarvet och naturen som besöksanledning.

Örsundaåns dalgång vid Forsby

Vid Forsby finns en vacker bymiljö med flera gamla kvarnar. Ur besöksnäringssperspektiv är Forsby kvarn kafé ett av områdets mest prominenta besöksmål, med betyget Mästarklass i White guide och många besökare⁶. Besökarna njuter, förutom av bakverken, av miljön, inklusive landskapet, som är del av riksintresset Fjärdhundrabygden. Även här är Örsundaåns dalgång en omistlig del av den historia som handlar om odling och handel inom och utanför Fjärdhundraland och Birka. Småvägarna längs Örsundaån norrut är också attraktiva, och goda exempel på hur det som Svenska kraftnät sett som glesbefolkat och ointressant, annat än för närboende, är något helt annat i verkligheten, eftersom det här är ett välbesökt besöksområde.

Detta är endast några exempel. Hela området runt riksintressena för miljöskydd är känsliga och bör skyddas. Vi hänvisar också till den utförliga redogörelse för effekter på kulturmiljön som finns i ”sakägarnas yttrande över planerad 400 kV-ledning mellan Munga och Hamra” från Föreningen Gräv ner, vilken vi ställer oss bakom.

Slutsats och krav

- Ett bygge av en kraftledning i och i direkt anslutning till det allra mest historiskt laddade områdena och riksintressena Örsundaåns dalgång och Fjärdhundrabygden ser vi som mycket negativt för besöksnäringen och som ett direkt ingrepp i Fjärdhundralands kärnvärden och varumärke. De påverkar starkt natur- och kulturturism som bygger på det obrutna, öppna landskapet. De kulturhistoriska miljöer, naturvärden och odlingslandskap destinationen bygger på behöver bevaras.
- Det behöver därför ställas krav på Svenska kraftnät att använda teknik som gör att de nödvändiga utbyggnaderna kan göras utan stor påverkan på samhällsliv och miljöer, till exempel genom nedgrävning eller användande av befintliga ledningsgator.
- Kraftledningen måste byggas på ett sätt som inte påverkar känsliga miljöer, och kan till exempel inte korsa Örsundaån med luftledning.
- De långsiktiga ekonomiska konsekvenserna för besöksnäring, kultur- och naturturism måste finnas med i konsekvensutredningen.

⁶ <https://whiteguide.com/se/sv/cafes/8561>

Bristande samråd

Inför samrådsprocessen med sakägare har endast ett alternativ presenterats som aktuellt. Tre alternativ fanns med i myndighetsdialogen, men inte under samrådet.

Under det öppna hus som genomfördes 9 maj och där Fjärdhundraland var representerade gavs dessa besked, muntligen:

- Att det inte var aktuellt att diskutera alternativa sträckningar, utan att det är den presenterade sträckningen som är det enda alternativet.
- Svenska Kraftnät var inte där för att ta emot synpunkter, utan för att informera om den tänkta sträckningen.
- Sakägare var välkomna att lämna synpunkter, men endast skriftligt.
- Svenska Kraftnäts projektledare sade också att det var mycket osannolikt att några förändringar skulle komma att göras i deras förslag och att synpunkter därför knappast skulle ha någon effekt.
- Endast små förändringar på detaljnivå inom föreslagen korridor kunde vara aktuella.

Fjärdhundraland som stor ekonomisk aktör i hela det föreslagna området fick alltså inte möjlighet att komma med synpunkter i ett skede då det enligt Svenska Kraftnät fortfarande var möjligt att påverka.

Förfarandet strider mot Energimarknadsinspektionens rekommendationer:⁷

Det är viktigt att man i samrådet inte låser sig vid ett utförande. Man ska alltså inte instruera samrådsdeltagarna att de inte får lämna några förslag om till exempel en alternativ placering eller utformning av ledningen. Samrådet syftar bland annat till att berörda ska få bli delaktiga i hur deras närmiljö används. Man ska därför gå till samråd i ett tidigt skede innan man har bestämt sig i detalj för hur verksamheten ska utformas.

Det är viktigt att grundläggande förändringar fortfarande är möjliga när samrådet hålls.

Det är också lätt att konstatera att det lokala motståndet mot kraftledningens dragning har förstärkts av att Svenska Kraftnät inte givit utrymme för delaktighet från sakägare förrän efter att de fattat beslut om vilket alternativ de förordar. De uttryckta råden från företrädare att synpunkter visserligen kan lämnas skriftligt, men sannolikt inte kommer att beaktas, har givit en negativ bild av myndigheten och ett minskat förtroende för processen.

⁷ <https://www.ei.se/bransch/koncessioner/natkoncession-for-linje/viktigt-med-korrekt-samrad#h-Hurmangemforettsamrad>

Dessa brister i processen kommer sannolikt att leda till ett långsammare och mindre väl förankrat beslut och riskerar att leda till stort missnöje.

Slutsats och krav

- Gör om processen så att den följer Energimarknadsinspektionens rekommendationer och ger möjlighet för sakägare såsom besöksnäringens organisationer att komma med synpunkter innan sträckningsförslag valts ut.
- Alternativt använd tekniker längs samma sträckning som ger mindre exploateringskador än luftledningar.

Skapa metoder för snabba beslutsprocesser och acceptans för elnätsutbyggnad

Under det öppna hus som genomfördes 9 maj och där Fjärdhundraland var representerade gavs dessa besked, muntligen:

- Nedgrävning är inte möjlig.
- Nedgrävning är möjlig i städer. På en direkt fråga varför svarade projektledaren att det beror på att ”det finns stora värden där”. Det finns alltså en värdering att stadens byggnader och vägar representerar värden, medan kulturarv, natur, besöksnäring och landsbygden övriga näringar inte representerar värden.

Analys

Elnätet behöver byggas ut kraftigt. Transmissionsförstärkningarna är välkomna och bra för en klimatanpassning av samhället. De kommer dock också att innebära en starkt ökad mängd kraftledningar på den svenska landsbygden, med de svåra störningar som det innebär på boendemiljöer, näringsliv, lantbruk, skogsbruk, natur- och kulturmiljö med mera.

Risken är att vi ställs inför en situation där stora mängder landsbygd offrats för städernas och industriernas utveckling. Denna utveckling kommer att spåda på polariseringen stad/land, minska acceptansen för klimatanpassningen, och ge negativ verkan på viktiga värden som matproduktion, skogsnäring och den expansiva besöksnäringen. Måltids-, kultur- och naturturism är prioriterade strategiska insatsområden i regeringens besöksnäringspolitik och alla är värden som främst utvecklas i levande landsbygder.⁸

⁸ SOU 2017:95 - Ett land att besöka. En samlad politik för hållbar turism och växande besöksnäring.

Slutsats och krav

- Vi uppmanar Svenska Kraftnät att agera proaktivt, beräkna kostnader för de långsiktiga effekter exploateringen får, och söka finansiering för nya utbyggnadsmetoder som skyddar Sveriges natur- och kulturvärden och det näringsliv som bygger på landsbygdens värden.
- Vi uppmanar också politiker och myndigheter att ställa krav på Svenska Kraftnät att visa att de tar ansvar för de långsiktiga ekonomiska effekterna av deras verksamhet, inklusive påverkan på näringslivet och inte endast i städerna. Se till att exploatering av natur- och kulturvärden och negativ påverkan på näringslivet får en prislapp, som gör att även den får ett värde i exploateringsprocessen. Syftet är att mindre destruktiva exploateringsmetoder ska kunna utvecklas och de långsiktiga samhällsliga kostnaderna minska.